

УДК: 159.923:616

©Чжао Синь, 2016 р.

orcid.org/: 0000-0002-3213-130X

dx.doi.org/10.5281/zenodo.44919

Чжао Синь

Національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ БАТЬКІВСЬКОЮ РОДИНОЮ

Стаття присвячена вивченню формування емоційної зрілості особистості батьківською родиною. Визначено, що низький рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: коаліція з матір'ю проти батька; неконгруентне ставлення матері; інфантилізація через опосередкування авторитарним домінуванням. Середній рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: відсутність відділення від батьків; коаліція з батьком; коаліція з матір'ю; прийняття з боку матері. Високий рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: зріле прийняття з боку батька; зріле ставлення батьків. Визначені перспективи подальших розробок у даному напрямі роботи.

Ключові слова : емоційна зрілість, батьківська родина.

Чжао Синь

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ ЛИЧНОСТИ РОДИТЕЛЬСКОЙ СЕМЬЕЙ

Статья посвящена изучению формирования эмоциональной зрелости личности родительской семьей. Определено, что низкий уровень эмоциональной зрелости формируется в следующих условиях родительской семьи: коалиция с матерью против отца; неконгруэнтное отношение матери; инфантилизация через опосредование авторитарным доминированием. Средний уровень эмоциональной зрелости формируется в следующих условиях родительской семьи: отсутствие отделения от родителей; коалиция с отцом; коалиция с матерью; принятие со стороны матери. Высокий уровень эмоциональной зрелости формируется в следующих условиях родительской семьи: зрелое принятие со стороны отца; зрелое отношение родителей. Определены перспективы дальнейших разработок в данном направлении работы.

Ключевые слова: эмоциональная зрелость, родительская семья.

Zhao Xin

FORMATION OF PERSONALITY'S EMOTIONAL MATURITY BY PARENT FAMILY

The article is devoted to the study of formation of emotional maturity of personality by parent family. We have determined that low level of emotional maturity is formed under the following circumstances of a parent family: coalition with mother against

father; mother's incongruous attitude; infantilism through mediation of authoritative dominance. Average level of emotional maturity is formed under the following circumstances in the parent family: absence of dissociation from parents; coalition with father; coalition with mother; acceptance from mother's side. High level of emotional maturity is formed under the following circumstances in the parent family: mature acceptance from father's side; mature relationships of parents. The perspectives of future research in this area of work have also been determined.

Keywords: emotional maturity, parent family.

Дослідження проблеми емоційної зрілості зумовлено як теоретичною, так і практичною важливістю даної проблеми. Вчені відзначають (В.К. Вілюнас, О.М. Леонтьєв), що вивчення емоційної зрілості – мало розроблена проблема в психології. Імплицитно феномени емоційної зрілості/незрілості описані в роботах, присвячених аспектам страху психологічної інтимності, синдрому емоційного холоду, феноменам міжособистісної залежності / контр залежності [2; 5; 8]. Емоційна незрілість особистості призводить до відсутності комунікативної компетенції, неможливості встановлення довгострокових і глибоких відносин з людьми, сплюсненню мотивації і діяльності. Окремим і важливим аспектом є наявність соматоформних розладів при відсутності адекватного емоційного функціонування. Незважаючи на очевидну нерозробленість даної проблеми, вона вивчається лиш фрагментарно і безсистемно.

У ряді робіт показано, що батьківська сім'я виступає важливим і одним з перших і основних агентів розвитку та соціалізації особистості (Л.С. Виготський, З. Фройд, А. Адлер, Дж. Буолбі, М. Малер, М. Кляйн, Д. Віннікот та ін.), саме в рамках сімейної взаємодії засвоюються основні правила поведінки, норми і цінності, відбувається навчання практикам повсякденного життя [1; 3; 4; 6 – 8]. Отже, сім'я, виступаючи первинним інститутом соціалізації, через настанови, особливості виховання та типи відносин регулює становлення психічного розвитку. При наповненні психологічного простору дитячо-батьківських відносин ірраціональними настановами, що обмежуються міфами і сценаріями, серед негативних наслідків процесу соціалізації відзначаються засвоєння помилкових зразків, порушених патернів взаємодії, негативного емоційно-оцінного та мотиваційного компонента до різних сторін життя.

У роботі І.Г. Кошлань встановлено, що типи емоційності членів однієї сім'ї, підлітків та їх батьків, з'єднуються з такими принципами: а) «повного збігу» – один і той же тип емоційності діагностовано у всіх членів сім'ї, б) «часткового збігу» – домінуючі емоційні модальності збігаються у деяких членів сім'ї (підліток – батько; підліток – мати, мати – батько), в) «загального емоційного ядра» – спільна домінуюча емоційна модальність

(або декілька модальностей) у всіх членів сім'ї,) принцип «взаємного доповнення» – різні типи емоційності діагностовано у всіх членів сім'ї. В роботі зазначеного автора показано, що в більшості випадків типи емоційності підлітків збігаються з типами емоційності одного, або обох батьків (частіше з типом емоційності матері, як емоційно значимого дорослого).

У роботі А.Б. Холмогорової із співав. вивчені особливості емоційної поведінки батьків, батьківських комунікацій, які індукують негативні емоції у нащадків. В результаті авторами було виділено сім факторів. Фактор елімінації емоцій описує емоційну стриманість в сім'ї. Фактор батьківської критики описує критичність батьків по відношенню до дітей. Фактор індукування тривоги описує підвищену тривогу за дітей. Фактор фіксації на негативних переживаннях описує інтолерантність батьків до скарг дітей. Фактор зовнішнього благополуччя описує насадження дитині фасаду благополуччя. Фактор індукування недовіри до людей описує привчання дітей не довіряти чужим людям. Фактор сімейного перфекціонізму описує прагнення батьків заохочувати високі досягнення дитини.

Таким чином, аналіз літератури показав наявність впливу батьківської сім'ї на становлення різних складових психологічних структур.

Опис вибірки дослідження. У дослідженні взяло участь 157 осіб, з них 80 осіб жіночої статі, 77 – чоловічої, віком від 20 до 25 років; а також їхні батьки – 314 чоловік, 157 матерів і 157 батьків, віком від 40 до 58 років. Всі досліджувані виховувалися в повних сім'ях. 65 досліджуваних були єдиною дитиною в сім'ї. У дослідження були включені досліджувані без вираженої соматичної і психічної патології. За результатами опитувальника, спрямованого на діагностику емоційної зрілості, було сформовано 3 дослідні групи:

– група 1 (далі Гр.1) – 54 особи (34, 39%), у яких діагностовано низький рівень емоційної зрілості; відповідно 54 матері та 54 батька (Група 1 Р, далі Гр.1 Р);

– група 2 (далі Гр.2) – 63 особи (40,13%), у яких діагностовано середній рівень емоційної зрілості; відповідно 63 матері та 63 батька (Група 2 Р, далі Гр.2 Р);

– група 3 (далі Гр.3) – 40 осіб (25,48%), у яких діагностовано високий рівень емоційної зрілості; відповідно 40 матерів і 40 батьків (Група 3 Р, далі Гр.3 Р).

Результати дослідження. В групі осіб з низьким рівнем ЕЗ було отримано три фактори (табл.1).

Фактор 1 отримав назву «Коаліція з матір'ю проти батька», має інформативне навантаження 32,8% від загальної дисперсії та є біполярним за структурою.

Таблиця 1

Типи батьківського ставлення при низькому рівні ЕЗ

Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Коаліція з матір'ю проти батька	Неконгруентне ставлення матері	Інфантилізація через опосередкування авторитарним домінуванням
Інфантилізація матір'ю (0,437)	Інфантилізація матір'ю (0,528)	Авторитарна гіперсоціалізація з боку батька (0,832)
Прийняття батьком (-0,676)	Прийняття матір'ю (-0,543)	Авторитарна гіперсоціалізація з боку матері (0,745)
Прийняття власних емоцій (0,767)	Емпатія (0,656)	Інфантилізація матері (0,678)
Емоційна експресія (0,567)		Інфантилізація батька (0,547)
		Рефлексія емоцій (-0,569)
Вага фактору 32,8%	Вага фактору 28,6%	Вага фактору 23,09%

Такому сімейному типу виховання характерна виключеність батька, його емоційне ставлення характеризується байдужістю до дитини, він не проявляє турботи і любові, між батьком і дитиною не існує спільності інтересів і емоційної близькості. Батько може бути підлеглим матері, яка інфантилізує дитину, здійснює надконтроль, дуже прагне захищати від життєвих негараздів, стосунки в діаді «мати-дитина» заповнені настановами та міфами щодо несамостійності, непристосованості до самостійного життя дитини. За таких умов прийняття власних емоцій стає неможливим, бо мати «знає завжди краще», емоційна експресія також блокується, стає недоречною та може засуджуватись.

Фактор 2 отримав назву «Неконгруентне ставлення матері», має інформативне навантаження 28,6% від загальної дисперсії, біполярний за своєю структурою та демонструє амбівалентність материнського ставлення до дитини. З одного боку, відмічається відсутність емоційної близькості в діаді «мати-дитина», стосунки забарвлені недовірою та відсутністю прийняття, а з іншого боку відзначається інфантилізація дитини, яка проявляє себе в надмірному контролі, запереченні дорослості, ставлення до дитини як до «маленької невдахи». За таких умов емпатія дитини не розвивається, через саме амбівалентність матері, емоційна комунікація з дитиною порушена, мати не емпатійна до власної дитини, що і призводить до нестачі цієї здібності у дитини.

Фактор 3 отримав назву «Інфантилізація через опосередкування авторитарним домінуванням», інформативність фактору 23,09% від загальної дисперсії, складається з інфантилізованого та симбіотичного ставлення з боку обох батьків, що актуалізується через їх авторитарність та директивність. Такі батьки ставляться до дитини як до маленької, несамостійної, соціально неспроможної, надмірно контролюють та вимагають безумовного підкорення. Характерними емоційними особливостями такого типу батьківського ставлення є недовіра у стосунках, панування ірраціональних настанов щодо неспішності, вразливості дитини, що реалізується у прагненні батьків захистити дитину від труднощів, контролювати всі сфери її життя. В умовах такого виховання блокується здатність до рефлексії власного емоційного стану.

В групі осіб із середнім рівнем ЕЗ отримано чотири фактори.

Таблиця 2

Типи батьківського ставлення при середньому рівні ЕЗ

Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Відсутність відділення від батьків	Коаліція з батьком	Коаліція з матір'ю	Прийняття з боку матері
Симбіоз з матір'ю . (0,708) Кооперація з матір'ю (0,768) Кооперація з батьком (0,587) Симбіоз з батьком (0,459) Емоційна саморегуляція (-0,675) Рефлексія емоцій (0,674) Емоційна експресія (0,547)	Кооперація з батьком (0,411) Емоційна експресія (0,678) Прийняття матір'ю (-0,678)	Коаліція матір'ю (0,628) Емпатія (0,789) Прийняття власних емоцій (0,567) Прийняття батьком (-0,768) Інфантилізація батьком (0,651)	Прийняття матір'ю (0,89) Інфантилізація матір'ю (-0,56) Рефлексія емоцій (0,890) Емпатія (0,765)
Вага фактору 33,3%	Вага фактору 23,9%	Вага фактору 19,6%	Вага фактору 15,09%

Фактор 1 має назву «Відсутність відділення від батьків», має інформативність 33,3% та демонструє родинну констеляцію симбіозу та дифузії меж сімейної структури. Симбіотичні стосунки характеризуються надмірною психологічною близькістю між членами родини, відносинами залежності; така сімейна структура унеможливує формування емоційної саморегуляції дитини. При злипанні членів родини відмічається ослабленість механізмів емоційної саморегуляції. Можливо, прагнення до сепарації від батьків проявляє себе в труднощах стримувати занадто сильні, небажані емоції і управляти ними. Ці спалахи є наслідком бажання відділитися, при цьому емоційна експресія і рефлексія не утискаються такими стосунками батьківської родини.

Фактор 2 має назву «Коаліція з батьком» і має 23,9% від загальної дисперсії. Отримана структура відображає гарні стосунки дитини з фігурою батька і психологічну виключеність материнської фігури, що сприяє розвитку лише емоційної експресії та блокує розвиток інших компонентів емоційної зрілості.

Фактор 3 «Коаліція з матір'ю» має інформативне навантаження 16,9%. Фактор демонструє відсутність прийняття з боку батька та його інфантилізацію власної дитини і кооперацію з матір'ю. Батьківська позиція ригідна і перешкоджає становленню емоційної зрілості дитини. Разом із тим, кооперація з материнською фігурою стає заставою розвитку емпатії та прийняття власних емоцій.

Фактор 4 «Прийняття з боку матері» має 15,09% від загальної дисперсії. Ставлення матері за типом «прийняття» характеризує емоційну забарвленість відношення матері до дитини та визнання її самоцінності. У відносинах простежується близькість, прояви щирих і позитивних емоцій, що поєднуються з наданням необхідної самостійності, відсутністю непотрібного контролю та вимог. Приймаючи власну дитину, мати створює умови для розвитку здатності її дитини називати емоції, які вона переживає в даний момент, які відчувала у минулому, а також вміння передбачати ситуації, здатні викликати в них ті, чи інші емоції, можливість проникати в світ переживань іншої людини, вміння розбиратися в емоційному стані оточуючих, здатність до співчуття і співпереживання.

В групі осіб з високим рівнем ЕЗ отримано два фактори (табл. 3).

Таблиця 3

Типи батьківського ставлення при високому рівня ЕЗ

Фактор 1	Фактор 2
Зріле прийняття з боку батька	Зріле ставлення батьків
Прийняття батьком (0,623) Емоційна експресія (0,880)	Прийняття матір'ю (0,687) Прийняття батьком (0,558) Кооперація з матір'ю (0,545) Інфантилізація батьком (-0,478) Авторитарна гіперсоціалізація матір'ю (-0,567) Інфантилізація матір'ю (-0,590) Рефлексія емоцій (0,567) Емоційна саморегуляція (0,564) Емпатія (0,789) Емоційна експресія (0,678) Прийняття власних емоцій (0,590)
Вага фактору 44,4%	Вага фактору 38,6%

Фактор 1 отримав назву «Зріле прийняття з боку батька», має інформативність 44,4% від загальної дисперсії. Прийняття батьком характеризується теплими емоційними стосунками, психологічним прийняттям, зацікавленістю життям дитини, наявністю спільних інтересів та повагою до індивідуальності власної дитини. Такому типу батьківського ставлення не характерне прагнення соціальної бажаності, дитина приймається такою, якою вона є. Таке ставлення дає право на емоційну експресію, дитина має право без перешкод природно, спонтанно виражати пережиті емоції в міміці, пантомімі, рухах, жестах.

Фактор 2 отримав назву «Зріле ставлення батьків», фактор має 38,6% від загальної дисперсії і відображає емоційно-позитивне навантаження дитячо-батьківських стосунків. Для таких стосунків характерна емоційна зрілість, єдність батьківських позицій, обидва батьки мають спільну спрямованість у вихованні своєї дитини. Почуття, поведінкові патерни, моделі комунікації з дитиною мають злагоджену та чітку спрямованість. Батьківське ставлення за типом «прийняття» з боку батька та матері свідчить про емоційну близькість в родині. Такі батьки поважають індивідуальність власної дитини, директивний фактор соціальної бажаності при вихованні не включений в систему виховання, а простір батьківсько-дитячих відносин вільний від нерациональних настанов і міфів. Позитивне значення змінної «кооперація з матір'ю» вказує на наявність партнерських стосунків між матір'ю та дитиною, в яких кожний учасник є рівноправним партнером. Це свідчить про адекватність та гнучкість материнської позиції, що створює необхідні умови для розвитку високого рівня ЕЗ та широкого діапазону його як наповнення, так і функціонування.

Висновки і перспектива подальших розробок. Низький рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: 1). Коаліція з матір'ю проти батька. 2). Неконгруентне ставлення матері. 3). Інфантилізація через опосередкування авторитарним домінуванням. Середній рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: 1). Відсутність відділення від батьків. 2). Коаліція з батьком. 3). Коаліція з матір'ю. 4). Прийняття з боку матері. Високий рівень емоційної зрілості формується в наступних умовах батьківської родини: 1). Зріле прийняття з боку батька. 2). Зріле ставлення батьків.

Наступним етапом дослідження визначено вивчення впливу настанов соціалізації на рівень розвитку ЕЗ.

Література

1. Боулби Дж. Привязанність / Боулби Дж.; пер. с англ. — М.: Гардарики, 2003. — 477 с.

2. В поисках сексуальности: Сборник статей / Под ред. Е. Здравомысловой и А. Темкиной. — СПб.: «Дмитрий Буланин», 2002. — 612 с.

3. Выготский Л.С. Проблема культурного развития ребенка / Л.С. Выготский // Вестник Моск. ун-та. Серия 14, «Психология». — 1991. — № 4. — С. 5-18.

4. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л.С. Выготский. — М.: Эксмо, 2005. — 135 с.

5. Кочарян А.С. Синдром «эмоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст / А.С. Кочарян, Н.Н. Терещенко, Т.С. Асланян, И.В. Гуртовая // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». — 2007. — № 771. — С. 115-119.

6. Максименко С.Д. Структура особистості / С.Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. — 2007. — № 1. — С. 1-13.

7. Максименко С.Д. Психологія особистості: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. — К.: Вид-во ТОВ "КММ", 2007. — 295 с.

8. Півень М.А. Розробка методики діагностики емоційної зрілості особистості / М.А. Півень // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. — К., 2013. — Том 11. — Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. — Вип. 7. — Частина 2. — Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2013. — С. 224.

9. Хомуленко Т.Б. Стиль сімейного виховання як чинник пізнавального інтересу молодшого школяра. Монографія / Т.Б. Хомуленко, О.С. Шукалова. — Х.: ХНПУ, 2011. — 202 с.